

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟ ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ
(Έγκλημα – υπόσταση –
ἄρση ἄδικου χαρακτήρα - ἄρση καταλογισμού)

Έγκλημα = πράξη (ἐνέργεια ἢ παράλειψη).

Περιπτώσιολογία τοῦ δικαίου (=δὲν ἔχει γενικούς κανόνες/γενική θεωρία ποινικοῦ δικαίου, ἀλλ' ἐξετάζει κάθε συγκεκριμένη περίπτωση χωριστά).

Δράστης ἐγκλήματος μπορεῖ νὰ εἶναι **μόνον ἄνθρωπος**.

ΕΞΑΙΡΕΣΗ: ὁ κερατιστής ταῦρος (bos cornipetus) πού φονεύει ἄνθρωπο ἢ ζῶο ← ἡ διάταξη ὅμως αὐτή εἶναι ἀντιγραφή χωρίου ἀπὸ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη: (Ἔξοδος, 21.28-32, 35-36 (RAHLFS, *Septuaginta* I, σ. 122):

ΜΠ, 21: «Ἐὰν κερατίση ταῦρος ἄνδρα ἢ γυναῖκα καὶ ἀποθάνῃ, λίθοις λιθοβοληθήσεται ὁ ταῦρος καὶ οὐ βρωθήσεται τὰ κρέα αὐτοῦ, ὁ δὲ κύριος τοῦ ταύρου ἀθῶος ἔσται. Ἐὰν δὲ ὁ ταῦρος κερατιστῆς ἦν πρὸ τῆς χθὲς καὶ πρὸ τῆς τρίτης ἡμέρας, καὶ διαμαρτύρωνται τῷ κυρίῳ αὐτοῦ, καὶ μὴ ἀφανίσῃ αὐτόν, ἀνέλη δὲ ἄνδρα ἢ γυναῖκα, ὁ ταῦρος λιθοβοληθήσεται καὶ ὁ κύριος αὐτοῦ προσapoθανεῖται. Ἐὰν δὲ λύτρα ἐπιβληθῇ αὐτῷ, δώσει λύτρα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ὅσα ἂν ἐπιβάλωσιν αὐτῷ. Ἐὰν δὲ υἱὸν κερατίση ἢ θυγατέρα, κατὰ τὸ δικαίωμα τοῦτο ποιήσουσιν αὐτῷ. Ἐὰν δὲ παῖδα κερατίση ὁ ταῦρος ἢ παιδίσκην, ἀργυρίου τριάκοντα δίδραχμα δώσει τῷ κυρίῳ αὐτοῦ, καὶ ὁ ταῦρος λιθοβοληθήσεται. Ἐὰν δὲ κερατίση ταῦρός τις ταῦρον τοῦ πλησίον, καὶ τελευτήσῃ, ἀποδώσουσιν τὸν ταῦρον τὸν ζῶντα καὶ διελοῦνται τὸ ἀργύριον αὐτοῦ, καὶ τὸν ταῦρον τὸν τεθνηκότα διελοῦνται. Ἐὰν δὲ γνωρίζηται ὁ ταῦρος ὅτι κερατιστῆς ἦν πρὸ τῆς χθὲς καὶ πρὸ τῆς τρίτης ἡμέρας, καὶ διαμεμαρτυρημένοι ᾧσιν τῷ κυρίῳ αὐτοῦ, καὶ μὴ ἀφανίσῃ αὐτόν, ἀποτεῖσει ταῦρον ἀντὶ ταύρου, ὁ δὲ τετελεστηκῶς αὐτῷ ἔσται. », FM III, σ. 151²²⁴-152²³⁹.

Αἰτιώδης σύνδεσμος πράξεως– ἀποτελέσματος.

Υπερβολή: Πεῖρα 66.22:

«...ἐπὶ τῶν ἀπὸ μέθης συμβαινόντων φόνων [ἐπὶ] πεν- @1

ταετίαν ἐξορίαν ἔταξεν Ἀδριανὸς ὁ βασιλεύς, τὴν δι' αἵματος τιμω-
ρίαν κωλύσας ...

τοῦ οἴνου ἔργον εἶναι τὸν φόνον. τὸν (5)

δὲ ἄνθρωπον τὸν ξενοδοχήσαντα καὶ παρασχόντα τὸν οἶνον τιμω-
ρεῖσθαι ἐλαφρῶς, ὡς μὴ αὐτόν πράξαντα τὸ ἐναντίον, ἀλλ' ὡς ὑπο-
δοχέα γενόμενον τοῦ κακοῦ.»

Υποκειμενική υπόσταση ἐγκλήματος:

ἐπειδὴ ἐλέγχεται ὑπὸ τοῦ δικαστοῦ, γι' αὐτὸ τιμωρεῖται ἢ ἀπόπειρα
ἐγκλήματος:

- D.48.8.3=B60.39.3 : Τῷ περὶ ἀνδροφόνων νόμῳ κατέχεται καὶ ὁ διὰ τὸ φονεῦσαι ἄνθρωπον φάρμακον ποιῶν ἢ πιπράσκων ἢ ἔχων. Εἰσὶ δὲ φάρμακα ὑγείαν ἐμποιοῦντα καὶ τὰ λεγόμενα φίλτρα...
- B.60.36.19: Ὁ κατὰ τῆς σωτηρίας τοῦ βασιλέω μελετήσας, φονεύεται καὶ δημεύεται.

Ἄρση ἀδίκου χαρακτήρα τῆς πράξης:

ΑΜΥΝΑ

σὲ ἀνθρωποκτονία

B. 60.39.14: Ὁ τὸν ἐπελθόντα φονεύσας. ἐν ᾧ περὶ τῆς ζωῆς ἐκινδύνευεν, ἀνεύθυνος ἔσται.

σὲ βιασμό

B.48.8.1: Ἀκινδύνως τις φονεύει τὸν βιαζόμενον αὐτόν, ἢ τοὺς αὐτῷ πρὸς ἀσέλγειαν ἐπιβουλεύοντας.

ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΑΝΑΓΚΗΣ

δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ ἀποτραπεῖ ἄλλως ἢ προσβολή:

ΠρN 39.4: Ἐὰν τὸν ἐν νυκτὶ κλέπτοντα φονεύσῃ τις, τότε ἀτιμώρητος μένει, ὅτε μὴ ἠδύνατο δίχα κινδύνου ἰδίου φείσασθαι αὐτοῦ.

ΠΡΟΣΤΑΓΗ

B.60.41.15 περίπτωση ἀλλοιώσεως ὑπὸ προσταττομένου δούλου τῆς διαθήκης

- Στοιχεῖα καταλογισμοῦ: ἰκανότης πρὸς καταλογισμόν, ὑπαιτιότητα, συνείδησις ἀδίκου, ἀνθρώπινη δυνατότης συμμορφώσεως πρὸς τὸ δίκαιο.

- Ἄρση καταλογισμοῦ: ἀνήλικος, παράφρων.

Ἀποκλείονται τὰ **μικρὰ παιδιά** μέχρι 7 ἐτῶν (infantes). Ἀντιμετωπίζονται ἐπιεικέστερα (μειωμένη ποινή) οἱ **ἀνηβοὶ** (impruberes), δηλ. κορίτσια μέχρι 12 καὶ ἀγόρια μέχρι 14 ἐτῶν. Στὸ ἐκκλησιαστικὸ δίκαιο ἀποκλείεται ὁ καταλογισμὸς μέχρι καὶ 10 ἐτῶν, ὅμως ὄχι σὲ ὅσες περιπτώσεις διαπιστώνεται ὅτι ὁ νέος ἔχει διάκριση (γράφει ὁ διάσημος κανονολόγος Θεόδωρος **Βαλσαμών**: «Πρὸς τὴν γνῶσιν ἐκάστου καὶ τὸ φρόνημα ἔφη κρίνεσθαι τῷ Θεῷ τὰ ἀμαρτήματα. Οἱ μὲν γὰρ ὀξυτέρας φύσεως ὄντες τῶν παίδων καὶ μᾶλλον ἐγρνηγορίας, συντομώτερον διακρίνουσι τὸ καλὸν καὶ τὸ χεῖρον· οἱ δὲ νωθροτέρας τυχόντες καὶ ἀναπεπτωκυίας ἕξεως, βραδεῖς εἰσι πρὸς τὴν γνῶσιν τοῦ δέοντος· διὸ τοῖς μὲν ἀπὸ δεκάτου ἐνιαυτοῦ

τῆς ἡλικίας αὐτῶν λογίζεσθαι εἶπε (ὁ κανὼν 18 Τιμ. Ἀλεξ.) τὰ ἀμαρτήματα, τοῖς δέ, ἐκ μείζονος καὶ τελεωτέρας.»). Δικαιολογητικός λόγος: στήν ἀτελῆ ἡλικία ὁ ἄνθρωπος δὲν ἀντιλαμβάνεται τὸ ἄδικον τῆς πράξεως. Προϋπόθεση ἄρα γιὰ τὴν τιμωρία τοῦ ἀνήβου εἶναι ὅτι «αἰσθάνεται τῶν παρ' αὐτοῦ ἀμαρτομένων» (B.60.51.46). Διαφοροποίηση λοιπὸν ποινικῆς μεταχειρίσεως ἀναλόγως πρὸς τὴν ἡλικία τοῦ δράστη: «Σχεδὸν πάσαις ταῖς ποιναίαις ἀγωγαῖς καὶ τῇ ἡλικίᾳ καὶ τῇ ἀγνοίᾳ συντρέχομεν» (B.2.3.108.15).

Παράφρονες: ἡ παραφροσύνη εἶναι λόγος ἀποκλεισμοῦ ἀπὸ τὴν θανατικὴ ποινῆ. Ὁ δράστης διερευνᾶται (1) μήπως δὲν εἶναι παράφρων ἀλλὰ προσποιεῖται καὶ (2) μήπως, ἂν ὄντως εἶναι παράφρων, διέπραξε τὸ ἔγκλημα εὐρισκόμενος ὅμως σὲ φωτεινὸ διάλειμμα (ἐν καιρῷ ἀνακωχῆς), ὅποτε δὲν ἦταν ἀνεύθυνος. Λήψη φυλακτικῶν μέτρων πρὸς προστασίαν κοινωνικοῦ συνόλου: ἐγκλεισμός καὶ ἐπιτήρηση εἴτε ὑπὸ συγγενῶν εἴτε ὑπὸ τῆς πολιτείας. Οἱ φύλακες πρέπει νὰ εἶναι ἰδιαίτατα προσεκτικοί: οὐ γὰρ μόνον διὰ τὸ μὴ αὐτοὺς βλαβῆναι φυλάττουσι ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ μὴ βλάψαι ἄλλους (B.6.1.47.18). Ἄλλη μία ἀναφορὰ σὲ ἀντιμετώπιση ἀνθρώπου μὲ διατεταραγμένη ψυχικὴ λειτουργία προέρχεται ἀπὸ τὸ ἐκκλ. δίκαιο καὶ ἀφορᾷ στήν αὐτοκτονία. Ὁ αὐτόχειρ δὲν ὑποβάλλεται σὲ (μεταθανάτια) ποινῆ, δηλ. στέρηση κηδείας (καὶ μνημοσύνου), ἐφ' ὅσον διαπιστωθεῖ ὅτι κατὰ τὴν τέλεση τῆς πράξεως δὲν εἶχε συνείδηση τῶνπραττομένων (μὴ ἔχων ἑαυτόν).

- **Ὑπαιτιότης.** Δόλος – ἀμέλεια (βαριά, ἐλαφριά). Ἡ θεωρία περὶ δόλου καὶ ἀμελείας ἔχει ἀναπτυχθεῖ ἀπὸ τὸν Μ. Βασίλειο (ἔχει διακρίνει καὶ τὸν ἐνδεχόμενον δόλο ἀπὸ τὴν ἐνσυνείδητη ἀμέλεια). Πλάνη πραγματικῆ.

- **Συνείδηση ἀδίκου.** Γενικῶς ἡ ἀγνοια νόμου δὲν συγχωρεῖται (*Error iuris nocet*).

- **Τιμωρητὸν ἐγκλήματος.** Ὁ Λέων ΣΤ' ἀνήγαγε τὴν ἔμπρακτη μετάνοια σὲ λόγο ἄρσεως τοῦ ἀξιοποίνου. Παραγραφή: γενικῶς 20ετία· στὸ κανονικὸ δίκαιο δὲν εἶναι νοητὴ ἢ παραγραφή. Δεδικασμένο. Παροχὴ γενικῆς συγχωρήσεως ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος, ὅποτε αἶρεται τὸ ἀξιοποῖνο.